

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора,
проректора з науково-педагогічної роботи
Сумського державного університету,
Школьник Інни Олександрівни
на дисертацію **Чорної Світлани Вікторівни**
на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації
соціально-економічного розвитку»
виконану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування
галузі знань 07 Управління та адміністрування

1.Актуальність теми дослідження

Натепер дедалі важливішим стає формування достатнього рівня фінансової безпеки держави з метою забезпечення прийняттого рівня соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану. Зниження ділової активності підприємств, руйнування промислових об'єктів, особливо об'єктів інфраструктури, релокація бізнесу призводить до зниження рівня фінансової безпеки не лише окремих регіонів, а і держави в цілому. Крім того це знаходить свій прояв і в зниженні банківської безпеки, внаслідок відтоку депозитної бази та зниження кількості кредитоспроможних позичальників; борговій безпеці, внаслідок катастрофічного зростання державного боргу та максимальної залежності від зовнішнього міжнародного фінансування; бюджетної безпеки у зв'язку із зниженням надходжень до державного та місцевих бюджетів; монетарної безпеки, внаслідок складно-регульованих інфляційних процесів та значного рівня невизначеності стану економіки.

Безумовно достатній рівень фінансової безпеки сприяє стабілізації соціально-економічного розвитку держави та створює умови для відновлення економіки та стриманого оптимізму щодо подальшого економічного зростання. В цій ситуації важливого значення набуває пошук нових науково-методичних підходів, які б забезпечили максимально об'єктивне оцінювання рівня фінансової безпеки держави, що дозволило б виявити як сильні так і слабкі її сектори, ідентифікувати потенційні ризики для фінансової системи та в цілому для соціально-економічного розвитку. Враховуючи вище викладене, обрана тема дослідження є актуальною та має важливе теоретичне та прикладне значення.

2. Зв'язок теми дисертації з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями

Тематика дисертації відповідає Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 року №347/2021) прийнятої в рамках Стратегії національної безпеки «Безпека людини – безпека країни» Ради національної безпеки і оборони України (Указ Президента України від 14.09.2020 року №392/2020). Досліджені у

роботі питання стосуються реформування фінансової системи, передбачені Планом відновлення України розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни та представлено на Міжнародній конференції «Ukraine Recovery Conference» – 2022 в Лугано, а саме Матеріалів робочих груп «Відновлення та розвиток економіки», «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток».

Пропозиції, представлені в дисертації Чорної С.В. враховані в межах науково-дослідних робіт Сумського державного університету:

– «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (номер д/р 0118U003585) авторкою було досліджено закономірності та ризики фінансової безпеки складових фінансової системи України;

– «Цифровізація та транспарентність публічних, корпоративних та особистих фінансів: вплив на інноваційний розвиток та національну безпеку» (номер д/р 0122U000774) досліджено вплив інноваційного розвитку на фінансову безпеку національної економіки;

– «Формування інструментарію детінізації економіки України на основі каузального моделювання траєкторій взаємодії фінансових посередників» (номер д/р 0120U100473) проведено аналіз та систематизацію показників, що можуть застосовуватись для оцінки ймовірності участі фінансових посередників у тіньових операціях, враховано пропозиції авторки щодо підбору найбільш релевантних показників для економіко-математичного моделювання оцінювання фінансової безпеки держави;

– «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (номер д/р 0121U114477) авторкою проведено оцінювання та прогнозування рівня фінансової безпеки держави на прикладі України.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові результати, висновки і рекомендації є достатньо аргументованими і характеризуються високим рівнем обґрунтованості, відповідають поставленій меті та завданням викладеним у дисертації.

Сфера дослідження окреслена правильно, мета та завдання визначені коректно, методи їх вирішення відповідають поставленим завданням. Наукові положення, викладені в дисертації, досліджені у повній мірі, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених систематизованих та кваліфіковано опрацьованих робіт вітчизняних та закордонних вчених.

Покрокове логічне викладення авторських пропозицій з демонстрацією проміжних результатів з чіткими лаконічними коментарями авторки справляє загальне позитивне враження. Кожен етап дослідження закінчується висновками, в яких представлені основні результати дослідження та їх практичне значення. У роботі використано значну статистичну базу, яка сформована з валідних джерел інформації.

Якість та адекватність кожної із представлених економічних моделей перевірена за допомогою відповідних наборів статистичних показників.

4. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення положень, висновків та пропозицій, отриманих під час проведення дослідження, полягає в тому, що вони є внеском в національну систему економічної безпеки держави та фінансової безпеки як її пріоритетної складової. Результати, викладені в дисертації можуть бути використані:

- Міністерством економіки України – під час перегляду Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України;
- Кабінетом Міністрів України, Міжвідомчою комісією з питань фінансової безпеки – для розроблення програмних документів, які визначають стратегічні напрями забезпечення фінансової безпеки;
- Департаментом монетарної політики та економічного аналізу НБУ, Рахунковою палатою, Міністерством фінансів України та його підзвітними службами – в контексті визначення безпеки основних сфер фінансової системи, зокрема при обчисленні прогнозних значень.

Крім того, результати дисертації використані під час підготовки та викладання дисциплін «Публічні фінанси» та «Фінансова безпека держави» у Сумському державному університеті (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 29.08.2023 р.).

Пропозиції щодо вдосконалення інструментарію для моделювання оцінювання фінансової безпеки держави можуть бути застосовані на практиці для визначення рівня безпеки інших секторів економічної безпеки що допоможе вирішити проблему обґрунтованості та об'єктивності оцінювання.

5. Оцінка змісту дисертації та її завершеності в цілому

Дисертація Чорної С.В. викладена на 246 сторінках, в т.ч. основний зміст складає 176 сторінок. Загальна структура роботи відповідає нормативним документам, включає анотацію, вступ, три розділи, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновки, список використаної літератури у обсязі 205 джерел, 6 додатків, що містять вхідні та проміжні дані дослідження та довідку про впровадження.

Розділ 1 дисертації представлено на 58 сторінках, що складає 33% від основного тексту. Він присвячений дослідженню теоретико-методичних засад фінансової безпеки держави. У першому підрозділі здійснено структурно-декомпозиційний аналіз дефініції «фінансова безпека держави» визначено її економічну сутність та запропоновано власне авторське тлумачення. У другому підрозділі розвинуто концептуальні основи системи забезпечення фінансової безпеки та визначено її мету, об'єкти, суб'єкти у відповідності до рівнів впливу та середовища функціонування. Побудовано структурно-логічну схему щодо визначення місця і ролі фінансової безпеки в системі економічної безпеки України. Авторкою запропоновано механізм

забезпечення фінансової безпеки держави в основі якого лежить оцінювання рівня фінансової безпеки в поєднанні з постійним моніторингом стану її основних складових та діагностикою наявних і потенційних загроз. У третьому підрозділі першого розділу за допомогою бібліометричного та трендового аналізів визначено вектори наукових досліджень із питань фінансової безпеки, що дозволило виявити тенденції розвитку пов'язаних сфер.

Розділ 2 дисертації розміщено на 62 сторінці, що складає 35% основного тексту дисертації. Другий розділ присвячений дослідженню системи оцінювання фінансової безпеки національної економіки України. У першому підрозділі другого розділу авторкою досліджено систему управління державних органів влади з питань фінансової безпеки та запропоновано використовувати показник загального рівня тіньової економіки для визначення ефективності роботи Бюро економічної безпеки. Другий підрозділ присвячений посекторному оцінюванню фінансової безпеки, здійсненого згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. У третьому підрозділі дисертанткою здійснено моніторинг позицій України в міжнародних рейтингах та індексах, запропоновано інтерпритувати оцінку рівня фінансової безпеки у відповідності до міжнародних рейтингових оцінок.

Розділ 3 викладено на 39 сторінках, що представляє 22% основного тексту дисертації. Третій розділ присвячений методологічному удосконаленню оцінювання рівня фінансової безпеки держави. У першому підрозділі даного розділу авторкою представлено альтернативний інструментарій оцінювання фінансової безпеки держави на основі методу побудови мультиплікативної моделі нелінійної згортки, а саме комбінації ступеневої функції та методу Харрінгтона, нормалізованих відносним методом показників різного ступеню впливу в розрізі можливості та ризику. Другий підрозділ присвячений оцінюванню рівня фінансової безпеки України за запропонованою моделлю та здійснено його прогнозування за допомогою методу експоненціального згладжування. У третьому підрозділі дисертації досліджено спільний ефект впливу основних причинних детермінант на рівень фінансової безпеки держави.

У висновках дисертації систематизовано отримані результати, які в сукупності розкривають поставлені завдання та підтверджують досягнення мети роботи.

6. Новизна дослідження та одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертації, опублікованими науковими працями дає підстави стверджувати, що основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем характеризуються науковою новизною і показують його особистий внесок.

За результатами проведеного дослідження вперше запропоновано науково-методичний підхід щодо оцінювання взаємозв'язку основних

детермінант фінансової безпеки держави, які спричинені військовими ризиками.

Також автором удосконалено ряд наукових засад, зокрема: 1) науково-методичне підґрунтя щодо інтерпретації результатів розрахованого за урядовою секторною методикою загального значення рівня фінансової безпеки держави, з метою його якісного вимірювання у відповідності до позицій рейтингових аналогів; 2) методологічний інструментарій оцінювання рівня фінансової безпеки держави шляхом побудови мультиплікативної моделі нелінійної згортки релевантних показників прямого та опосередкованого впливу з врахуванням їх пріоритетності й коригуванням з точки зору можливостей і ризику; 3) наукові засади моніторингу фінансової безпеки держави шляхом надання рекомендацій щодо підвищення якості оцінювання, контролю та керування управлінськими рішеннями, реформування в контексті повоєнного відновлення.

У роботі набули подальшого розвитку наступні положення: 1) трактування сутності поняття «фінансова безпека держави»; 2) визначення змісту, місця та ролі фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави, що дозволило запропонувати механізм забезпечення фінансової безпеки держави в основі якого лежить оцінювання рівня фінансової безпеки в поєднанні з постійним моніторингом стану основних складових фінансової безпеки та діагностикою наявних і потенційних загроз; 3) наукові засади транспарентності діяльності державних органів управління у сфері фінансової безпеки держави як пріоритетної складової економічної безпеки, що на відміну від існуючого передбачає застосування показника рівня тіньової економіки як індикатора ефективності роботи Бюро економічної безпеки та інших державних органів, які займаються боротьбою з фінансовими порушеннями та злочинністю у фінансовій сфері.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача

Основний зміст дисертації опубліковано у 19 наукових працях, загальним обсягом 10,31 друк. арк., із яких особисто автору належить 9,1 друк арк., зокрема 1 підрозділ у колективній монографії, 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних періодичних виданнях, що індексуються міжнародною наукометричною базою Scopus, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

8. Апробація одержаних результатів

Основні наукові результати, представлені у дисертації, у повному обсязі розкриті в наукових працях авторки. Крім того, напрацювання дисертанта пройшли апробацію на VIII Всеукраїнській науковій конференції «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства» (Суми, 2020 р.), та ряді Міжнародних науково-практичних конференцій: «Ділова етика та лідерство» (Україна, Індія, 2021 р.), «Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи» (Україна, Литва, Чеська Республіка,

Норвегія, Ліван, 2021 р.), «Фінансові ринки, інституції та ризики» (Суми, 2021 р.), «Соціально-економічні виклики» (Суми, Рига, Вашингтон, Лондон, 2021 р.), «Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України» (AGGR University, Міжнародна асоціація трансферу технологій, 2021 р.), «Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні» (Вінниця, 2021 р.), «Актуальні проблеми економіки, обліку, менеджменту та права» (Полтава, 2020 р.), «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я (MicroCAD-2019)» (Харків, 2019 р.). «Сучасні тенденції розвитку світової економіки» (Харків, 2018 р.).

9. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Під час перевірки дисертації Чорної С.В. встановлена відсутність порушення академічної доброчесності: посилання на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень є коректними, відсутні навмисні спотворення чи то ознаки фальсифікації та фабрикації. В додатках до роботи представлені як вихідні, так і проміжні розрахунки отриманих здобувачем результатів.

10. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації

Загальне враження від дисертації позитивне, принципівих недоліків, які стосуються структури, змісту, обсягу, оформлення, наукового, теоретичного та практичного значення немає, проте є певні зауваження:

1. У основному змісті дослідження відсутня інформація яким чином систематизовано чи власне сформовано рисунок 1.6.

2. Потребують більш детального обґрунтування в межах проведеного канонічного аналізу отримані кореляційні зв'язки та канонічні корені між досліджуваними групами для оцінювання сили взаємозв'язку між ринковими фінансовими показниками та ступенем розвитку фінансової безпеки держави (стор. 179-181).

3. Було б доцільно використати візуалізацію для представлення результатів множинного регресійного аналізу (пункт 3.3 формула 3.1, рисунок 3.11). Числові значення, хоч і зручні для прогнозування та проведення програмних розрахунків, однак складніші для сприйняття. Використання графіків чи діаграм підсилило б аналіз наукового результату даного пункту, роблячи його більш доступним та зрозумілим.

Також, під час рецензування роботи виникли питання, на які хотілося б почути відповіді від дисертантки:

1. При встановленні синергетичного ефекту впливу детермінант на політику зміцнення фінансової безпеки було оцінено взаємозв'язок між ринковими фінансовими показниками, що акумулювали в собі вплив повномасштабного вторгнення та рівнем забезпечення фінансової безпеки держави. Чому для даного дослідження Вами було обрано саме метод канонічного аналізу, а не, наприклад, систему структурних рівнянь чи кластерний аналіз, які також вирішують подібні економічні завдання?

2. В продовження попереднього питання, яке змістове наповнення індикатора військового захисту держави та яким саме чином він впливає на рівень фінансової безпеки України?

Зазначені зауваження не є принциповими та не впливають на якість отриманих результатів та висновків, а також не знижують оригінальність та наукову значущість результатів дослідження, поданого на обговорення спеціалізованої Вченої ради.

11. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Рецензована дисертація Чорної Світлани Вікторівни на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку» подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування галузі знань 07 Управління та адміністрування є завершеною науковою працею, яка виконана у межах поставлених завдань самостійно.

Представлені в роботі наукові положення та сформульовані висновки є авторським розв'язанням наукової проблеми, що виявляється у розвитку теоретико-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку. Наукові положення, представлені до захисту мають відповідний рівень наукової новизни, є обґрунтованими та достовірними. Структура та обсяг дисертації відповідають встановленим вимогам.

В роботі відсутні ознаки порушення академічної доброчесності.

Робота оформлена відповідно до Вимог щодо оформлення дисертації, що затверджені Наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40. Вимоги Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 повністю дотримані.

Вважаємо, що Чорна Світлана Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Рецензент:

Доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Сумського державного університету

Інна ШКОЛЬНИК

